

KAPÁS ISTVÁN és VERES SÁNDOR

MTA Pszichológiai Intézete, Budapest

FAIRBAIRN ÉS A CSÁBITÁSELMÉLET ÚJRAÉRTELMEZÉSE¹

A Pszichológia című folyóirat előző számában a „child abuse” irodalmának áttekintését választva apropóul, olyan elméleti problémát vázoltunk fel, melynek elemzése felveti a freudi csábítási elmélet újraértelmezésének szükségességét. A csábítási elmélet „Seduction Theory” visszahívása, annak eredeti formájában természetesen anakronisztikus lépés volna, és ismeretelméleti értelemben nem vezetne eredményhez a korábbiakban általunk javasolt „morális-logikai” szint kimunkálásában. Ehelyett olyan elméleti modellt ajánlunk az olvasónak, amely szakít a pszichológiai hagyományokkal, nem marad meg a *tudományos* interpretációk végtelenbe vesző kombinációjánál. A hagyományos pszichológiai értelmezés kereteitől elszakadva lehetőség nyílik arra, hogy megszüntessük azt a kört, ami önmagába visszatérve csak a tudományos vetületét engedte látnunk az abúzus kérdéskörének.

Jelen írás szerzői — William Ronald Dodds Fairbairn² elméletének egy sajátos értelmezését kimunkálva — úgy vélik, magyarázatot tudnak adni arra, miként válhatott egy lényegében metafizikai jellegű probléma „tudományos” viták tárgyává, a gyermekeken elkövetett szexuális és fizikai abúzus jelenségének vizsgálatakor.

1 A szerzők előző számban közölt cikkének befejező része.

2 A jegyzetet lásd a cikk végén.

A FAIRBAIRNI TERMINOLÓGIA MAGYARÁZATÁHOZ

Szükségesnek látszik néhány mondatban útmutatást adni az olvasónak Fairbairn megértéséhez. Az eredeti szöveg elemzését, és így nyilván értelmezésének megértését is nehezítik a következők. Mind a fogalmak megválasztása, mind az eredeti módon használt fogalmi elemekkel történő építkezés kissé ezoterikus, a tudományos pszichológiában járatos ember számára túlzottan „filozofikus”. Figyelembe véve e körülményeket, nem láttuk célravezetőnek, az egyes terminusok fordításával dolgozni, ehelyett fogalommagyarázattal segítjük a megértést, s ha lehet, a fogalmi beleérzést.

Dinamikus ego: olyan énstruktúra, amely az önmaga energizálásához szükséges hajtóerőket is tartalmazza, már az egyed megszületésétől. Szemléletes kép alkotható a dinamikus egóról, ha ellentétéül az ismert freudi modellt vesszük: ott az Id mintegy kívülről, az egótól elválasztottan energizál. Freudnál az Id és az ego egyidejű jelenléte, netán egymásnak való megfeleltetése nem lehetséges. Fairbairnnél azonban az ego és energia ugyanaz, de legalábbis egymást áthatva, szorosan összefonódva léteznek.

Libido, instinctív erő, life-drive: az ego dinamizmusának pszichológiailag jól kezelhető lényege. Ami Fairbairn személyiségfelfogásában filozófiai feltevés (potenciális, célraorientált, differenciálódásra képes, de primitív egóval születik az egyed), az a pszichológiai megközelítés számára life-drive-ként kínálja magát. A libidinizált ego végső célja a tárgy. Az individuumot a meglevő energiák arra készítik, hogy a környezetében lévő személyekkel (objektokkal) kapcsolatokat létesítsen. A primitív és kialakulatlan ego a tárgykapcsolatok közegében formálódik.

Splitting: a jó tárgykapcsolatok megléte esetén a self differenciáltabbá, érettebbé válik, azonban rossz tárgykapcsolatok esetén hasadás jön létre a személyiségen belül. Az elutasító szülőfigura vagy más nem megfelelő tárgy ellen a gyermek úgy védekezik, hogy az objekt „rossz aspektusát” (ugyanis „jó arculata” is van) leválasztja annak összbenyomásáról. Így lehasítva elfojtásra kerül, de a fentiekből következik, hogy az az ego-rész, amely kapcsolatot létesített a tárgy rossz vonatkozásával, az abban foglalt energiákkal együtt fojtódik el. Az elfojtott ego-rész a úgynevezett szub-ego.

Endopszichikus szituáció: a lehasított, elfojtott ego-részek és az előzőekben általuk megszállás alá vett tárgy-vonatkozások a tudattalanban tovább működnek. Fairbairn egy belső, dramatikus helyzet elemeiként tekint a személyiségnek a tudattalanba szorult egységeit. Ezek megtestesítik a külső környezet tárgyainak bizonyos vetületeit. szub-egónak nevezzük a lehasadt ego-részletet, mely a tudattalanba egy belső dinamika szerint „üt-közik meg” más szub-egókkal.

Fairbairn rendszere végleges formában a 40-es évek végén állt készen. Gondolkodására jellemző egyedi sajátosságok részben magyarázhatók azzal, hogy a pszichoanalízis mozgalma is érzékenyen reagált a 19. sz. vége és a 20. sz. közepe kulturális atmoszférájának különbségeire.¹ A Freud indulása táján (1880-as évek) uralkodó fizikalista, helmholtzi világkép konzekvenciáit és tudományos módszertani kötöttségeit Fairbairn nem fogadja el. Az emberi létezés alapvető problémáinak a szorongást és a bűntudatot tartja.² Egyik fő kifogása a pszichoanalízissel szemben, hogy az ösztönfelfogás kizárja az egónak az emberi kapcsolatokról történő eredeztetését. Fairbairn felfogása megmarad az emberi értékítéleteken belül, e rendszerben a humán és személyes értékek transzcendálnak bármely tisztán tudományos magyarázó értéket. Nehézség Fairbairn megértésekor, hogy a személyiségfejlődés korai szakaszáról (közvetlenül az újszülöttkortól kezdődően értelmezi a jelenségeket) vallott nézeteiben található néhány vitatható elem. Például az, hogy miként lehet a legkorábbi szakaszok eseményeiről bizonyos dolgokat állítani, hiszen ezen állítások legtöbbször tudományosan igazolhatatlanok. E nehézség azonban megoldódik, ha elfogadjuk a Fairbairn által kínált hermeneutikai igényű elemzés lehetőségét. A rendszer magában rejtje a verifikálás lehetőségét, azonban ez csak a pszichológiai magyarázó szint meghaladása után, a metafizikai megközelítésben válik valódi lehetőséggé. És ez a második lényeges eltérés a fairbairni attitűdben a klasszikus pszichoanalízishez képest. Tehát azon túl, hogy a természettudományos vizsgálat személytelen módszerét nem tartja alkalmazhatónak és követelményként állítja a terapeutával szemben a szigorúan vett tudományos értékektől való elszakadást — Freuddal szemben a vallás megítélésében is eltérő alapokra helyezkedik. Fairbairn hibásnak tartja azt az intellektualista felfogást, amely a vallás dogmáit és szimbólumrendszerét úgy értékeli, mint a tudományos állításoknak a *tényekről* szóló bizonyos fajtáit. Ha a tudomány elsődlegesen intellektuális eszközökkel közelít vizsgálata tárgyához, akkor a vallás elsődlegesen a személyes tapasztalat eszközét használja az érzelmek viszonyrendszerében (emocionális tapasztalatok birtokában vizsgálja a személyes viszonyokat). Fairbairn teológusként az üdvtörténet vallásos terminológiájában felfedezi a természetes, egyszerű, reflektálatlan kifejezését annak, amit az ember saját személyes problémáiról érez. Számára a vallás impresszív tevékenység

1 Guntrip, Harry: *Personality Structure and human Interaction*. London, Hoggarth. 1961. 246—257., Különös tekintettel „The Attitudes of Freud and Fairbairn to Science and Religion” c. alfejezetre

2 Lásd ugyanott 248. o.

és tapasztalat, amit az évszázadok során az ember átélt. Nézete szerint a vallás világosabb analógiát biztosít a céljaiban és folyamataiban a pszichoterápiával, mint az oktatás és a tudomány. Felfogása szerint a személyiség alakulásában a tárgykapcsolatok az oki és meghatározó tényezők. Ezek az emberi lét *szubsztanciáját* képviselik, és kulcsot jelentenek a személyiség jelenségeinek megértéséhez. Fairbairn egyik korai írásában¹ bemutatja, hogy a jó objektok iránti természetes vágy mint elsődleges pszichikus indíték milyen könnyen áramlik religiózus irányokba. Fairbairn szerint a vallási élmény az emberi természetnek egy olyan megnyilvánulása, amely abban gyökerezik, hogy van egy elsődleges szükséglet a jó, személyes tárgy iránt. Ennek fényében érthető, hogy a pszichoterápiában alapvető faktorként inkább a vallást tekinti, mint a tudományt, inkább a személyes viszonyt teszi rendszerének középpontjává, mint a személytelen tudást és a technikát. A vallás megőrzi a jó objekt kapcsolat erejét, a tudomány pedig biztosítja azt a tudást, melynek hiányában a szeretet hatástalanná válhat.

Fairbairn hivatkozott műveiben, pszichológiai rendszerének kifejtésekor *expressis verbis*, nem alkalmaz teológiai, metafizikai értelmezéseket. Ám ha elmélete belső lehetőségeit kibontjuk, a pszichológián túli összefüggések felől érthetővé válnak Fairbairn fejlődésméleteének elemei. Ennek alaptétele, hogy a gyermek rendezetlen és tagolatlan, de egységes személyisége dinamikus egót tartalmaz. A differenciálatlan ego önmaga energizálásához szükséges libidóval rendelkezik, szemben a freudi felfogással, ahol az Id képében a dinamizáló erőforrás elválasztott az egótól. Fairbairnnél az ösztönök az energia, az impulzusok az aktivitás formái. A libidó (*life-drive*) elsődleges célja a tárgy, a gyermek a megszületés utáni időktől kezdődően az elsődleges gondozói környezettel jó tárgykapcsolatok kialakítására törekszik. A kapcsolat kialakulásának alapja kezdetben a gyermek biológiai szükségleteinek kielégítésével összefüggő gondozói tevékenység. Fairbairn az „eléggyé jó anya” fogalmát használja: a gyermek biológiai értelemben vett alapvető szükségleteit az anyának ki kell elégítenie: ezt a megfelelő időben és a megfelelő módon kell tennie. Az eléggyé jó anya természetesen nem azonos a pusztán teoretikusan létező tökéletes anyával, hiszen gyakorlatilag nem lehetséges megvonások nélkül gondozni. Amennyiben a biológiai szükségletek rendszeresen és megfelelő mértékben kielégítettek, úgy lehetővé válik a gyermeki pszichikum tagolódását szolgáló, a biológiai lét adottságait meghaladó metasztintű kapcsolat. Ennek eredménye a jó ego. Ha azonban rosszak a tárgykapcsolatok, akkor a fejlődés más irányt vesz. Az objektok internalizálódni fognak, és megkez-

1 Fairbairn, W. R. D.: Notes on the religious Phantasies of female Patient (1927) In: An Object Relations Theory of the Personality, Basic Books. New York 1952. 183-197.

dődik az a belső tagolódás, melynek lényege, hogy splitting mechanizmusok útján az eredetileg egységes ősi ego egyes részei a tudattalanba szorulnak, létrejön a Fairbairn által endopszichikus szituációnak nevezett állapot.

EREDETI LIBIDINÁLIS KAPCSOLAT: GYERMEKI SZIMBIÓZIS AZ ANYÁVAL

Az endopszichikus szituáció egy elszenvetett kudarc, az anyával szembeni ambivalencia eredményeként létrejött állapot. E később részletesebben is ismertetendő ambivalencia az anyával való szimbiotikus kapcsolat kudarcainak következménye. A szimbiotikus kapcsolat főként az intrauterin állapotra jellemző, de valószínű, hogy a megszületés után is bizonyos (inkább rövidebb, mint hosszabb) ideig megfelelő és nem kényszereken alapuló függőség jöhet létre az anya és gyermeke között. A kielégülés élménye ehhez az eredendő egységhez kötődik, amit a szeretett tárggyal való elsődleges identifikáció biztosít: az anya közvetlen élvezete egy teljes, de nem felismert függőségben. A születést követő frusztrációk során kísérletek történhetnek ebbe az állapotba való visszatérésre másodlagos identifikáció útján. Ez az eredeti boldogság csak részben idézhető fel a gyermek számára a megelégedettséget adó anyamellen. Az első libidinális kapcsolat jellemzője, hogy a gyermek függ az érettnak és kielégítőnek mutakozó anyától, másrészt ez „az érett és kielégítő anya” gondoza, elfogadja, ápolja gyermekét. Természetesen az anya nem teljesen érett és nem képes teljes mértékben felismerni és kielégíteni gyermeke elsődleges szükségleteit sem. Ennek oka, hogy az anya is rendelkezik tudattalannal, az őt ért korai és későbbi megvonások nyomán az ő egójában is létrejöttek a splitting mechanizmusok.

PREMORÁLIS LIBIDINÁLIS KAPCSOLAT: AGRESSZÍV FÜGGŐSÉG

Fairbairn megtartja az erogén zónák fogalmát, de a freudi fogalomtól eltérő értelemben használja. Szerinte bármely szerv és bármely funkció lehet „erogén”, amely alkalmas arra, hogy általa a gyermek a kapcsolat felvételét kezdeményezze a környezetével. Az ego energiája valamely szervet abból a célból energizálja, hogy kapcsolatot teremtsen a környezetével és hogy ez kielégítő legyen. A gyermek egója „száj ego”.¹ A száj a fő szerve a váagnak, az aktivitásnak, a fő közvetítője a kudarcnak és a kielé-

¹ Fairbairn, W. R. D.: Schizoid Factors in the Personality (1940). In: An Object Relation Theory of the Personality pp. 3—28.

gülésnek. A gyermek a szájon mint kommunikációs csatornán keresztül tudja kifejezését adni a gyűlöletének, szeretetének, tehát biológiai funkcióján túl szociális szereppel is bír. Az első szociális kapcsolat az anyával jön létre, és e viszony gyújtópontja a szopás helyzete. Az anyamell a gyermek libidinális törekvéseinek a célpontjává válik, a gyermek szája (mint erogén zóna) a gyermeki libidinális attitűd fókusza. A fairbairni elmélet kiindulópontja és egyben magyarázata is ebben az alaphelyzetben rejlik. Alaphelyzet, hiszen a későbbi biológiai és pszichés fejlődés nyomán a kapcsolat egyre bonyolultabbá válik, egyszerűsége mellett már ez a kapcsolat is áttekinthetetlenül sokrétű. Fairbairn az anya—gyermek kapcsolatot a születéstől fogva eredendően teljesen kétoldalúnak tételezi fel. Ez annyit jelent, hogy a szopás szituációjában és később is minden helyzetben a kapcsolat résztvevői kölcsönös elvárásokkal és igényekkel vannak jelen. Ezzel egyidőben fel kell ismerünk a másik fél felénk kommunikált elvárásait is, hiszen amennyiben a felek nem hajlandóak tudomásul venni a másik igényeit, úgy a szükségletet, elvárásokat figyelmen kívül hagyó fél rossz tárggyá (bad object) válik a másik számára. Fairbairn elképzelése szerint szükség van a gyermek alkalmazkodására is, aki — ha kezdetben egyszerűbb formában is, de — képes a vele szemben támasztott követelményeknek megfelelni. Ilyen, a gyermekkel szembeni elvárás lehet például, hogy szopás közben ne okozzon fájdalmat az anyának, megfelelő mennyiséget szopjon, mert a tejmirigyek pangó váladéka mastitist (emlőmirigy-gyulladást) okozhat az anyának, testhelyzetével és egyéb jelzésekkel adjon kifejezést kielégülésének, jóllakottságának ... stb. Az anyával szembeni elvárások a biológiai ellátások és fiziológiai komfortérzés biztosításán túl: a hanghordozás (a tónus), az érintés minősége, fajtája, mennyisége, kellő időben való alkalmazása, a figyelem és az érdeklődés minősége, a mellről való táplálás emocionális (és fizikális) vonatkozásainak megfelelése. A felsorolt szempontok meghamisíthatatlanul kifejezik az anyának a gyermekéhez fűződő személyes viszonyát. Fairbairn szerint a kapcsolatban részt vevők vagy azért nem tudnak megfelelni a kapcsolatban a velük szemben támasztott követelményeknek, mert a korai kudarcok nyomán keletkező tudattalan (infantile dependence) vagy pedig a most hozott morális döntésük (nem hajlandók kooperálni egy zavarmentes — és végsősoron Istennek tetsző — kapcsolat érdekében) akadályozza ebben őket.

A gyermeki frusztráció, depriváció, ambivalencia forrásául a következő körülmények szolgálhatnak: a gyermek nem mindig a megfelelő időben jut táplálékhoz, azt a helyzetet, hogy az anya a szopás után eltávolodik látómezőjéből, megszűnik a bőrkontaktus vele — tévesen ér-

telmezi. A testi szükségletkielégítés itt a szellemi-lelki kapcsolat ellen hat: nem lehet egyidőben szeretni és megenni is a táplálékot. Ha kiszívta a tápláló tejet, akkor az anya nemcsak mint eme éltető táplálék, hanem mint a szeretet forrása is eltávolodik. Emiatt úgy érzi, hogy az anyával való ilyen szoros testi kapcsolata (a tej szopása) pusztító. De az anya sem képes minden esetben felismerni a gyermek elsődleges szükségleteit, és gyakran következetlen. Ameddig kielégíti a gyermeket szeretetével, addig jó tárgy. Amikor viszont elmulasztja ezt: átmenetileg rossz objekté válik. A gyermek nem képes elviselni, hogy kiszámíthatatlanul, számára teljesen követhetetlenül hol így, hol úgy változik az anyai objekt „jó” és „rossz” minősége. Ezért a feszültséget elkerülendő és a külső helyzetet ellenőrzendő a nem kielégítő objektet (a valóságos anyának természetesen ez csak egy vonatkozása) bevetíti és a megszállt ego-részt, annak energiájával együtt elfojtja (ego-splitting révén). Ezzel a számára traumatikus élményt belülről helyezi, ahol érzése szerint az jobban kezelhető. A belső rossz objekt további két részre hasad: a szükséges, a „vágyott” (exciting) és a frusztráló, nem kielégítő „elutasító” (rejecting) objektre. E megosztás nyomán a gyermek libidinális kötődése kétirányú lesz. A gyermeki ego egy „állapot” növeszt, mellyel fenntarthatja kapcsolatát az elfojtott objekt-ekkel. A tudattalanba szorult libidinális ego tartja megszállva a vágyat keltő tárgyat (exciting objektet), míg a rejecting objekt megszállását az anti-libidinális (a rossz tárgyakkal szerveződő) ego tartja fenn. A tudattalanban az anti-libidinális ego nem közvetlenül, de elfojtás alatt tartja a libidinális egót, mint ahogyan a tudatos centrális ego is elnyomás alatt tartja (de direkt módon) a tudattalanban lévő sub-egókat. A centrális ego elfojtása és a személy külvilágra irányuló viselkedésmódja képviseli az egyén erkölcsi arculatát. A premorális szint azonban ezt megelőző, korábbi és primitívebb szintje az egyed fejlődésnek.

Visszatérve a szopás szituációjához, a megvonás fokozza az orális szükségletet, de egyúttal erőszakos jelleget is ölthet, kialakul a bekebelezés vágya. A gyermek az inkorporatív törekvést kiterjeszti nemcsak a mell tartalmára, hanem magára a mellre és az anyára is. Létrejön az a szorongás, ami a kiürültséget kíséri, és amelynek oka: félelem a szeretett tárgy elpusztításától. A fentebb említett körülmény, hogy a szoptatás után az anya eltávolodik, kimegy a gyermek látómezőjéből, csak hozzájárul annak az érzésnek a kialakulásához, hogy valóban ő semmisítette meg a szeretett tárgyat, és hogy nem lehet egyszerre megenni és birtokolni a táplálékot.

A premorális szeretetben, az erőszakosan függő kapcsolatban a gyermek kiszolgáltatottsága azon alapul, hogy nem egyenragú a kapcsolat a vágyakozó gyermek és a vágyott szülő között. Az izgató anya a libidinális egóban vágyat kelt, de ezt a vágyat nem elégíti ki. E gyermeki függőségben (infantile dependence) a csecsemő birtoklási vágygal sóvárog az anya személye után.

PREMORÁLIS ANTI-LIBIDINÁLIS KAPCSOLAT: AGRESSZÍV ELUTASÍTÁS

A kudarc nyomán keletkező gyermeki erőszak az anya ellen fordul, aki felkelti az alapvető szükségleteket, de nem elégíti ki őket. A vágyak ki-elégíttetlensége nyomán fakadó düh pedig kiváltja az exciting object és rejecting object kényszerű elfojtását. Amennyiben az anya kellemetlenül viselkedik (rejective), úgy a (vágyakozó, megrémült, elutasított) gyermek önmarcangoló módon szenved a haragos és elnyomó anya érzései miatt.

PREMORÁLIS KEVERT TÍPUSÚ KAPCSOLAT: LIBIDINÁLIS ÉS AGRESSZÍV VISZONYULÁS

A gyermek kibékíti az elnyomó belső tárgyat úgy, hogy feloldja vágyait, mert azonosul a szülő szeretet nélküli attitűdjével. A gyenge és fél-elemmel telt gyermek csodálja a kegyetlen erős felnőttet.

A felsorolt kapcsolati típusok nehézségei elől Fairbairn szerint az egyik menekülési lehetőség a schizoid visszahúzódás, a másik a depresszív karakteralakulás függő erkölcsiséggel vagy a támadó moralitás.

SCHIZOID VISSZAHÚZÓDÁS

Menekül a gyermek a túl nagy feszültség elől úgy, hogy minden érzelmi kapcsolatát megszünteti és nem kockáztatja többé az emóciók kimutatását. Ez a személyiség visszahúzódó, introvertált, hűvös, távolságtartó, gépiesen cselekszik. Fairbairn a schizoid személyiség három tragédiájáról beszél:

— A gyermek úgy érzi, hogy szeretete rossz, hiszen úgy látszik, hogy a szeretet pusztító a szeretet tárgyára nézve.

— Hogy elkerülje a szeretet veszélyeit, felkelti a haragot és a gyűlöletet azok ellen, akik szeretik vagy szerethetnék, ezzel kiváltja mások gyűlöletét magával szemben.

— A gyermek úgy érzi, hogy a szeretet veszélyes és a szeretet élvezése elérhetetlen, számára csak a gyűlölet okozta kielégülés adatott meg, a pusztítónak tűnő szeretet megpróbálja retencióban tartani olyan megfontolás alapján, hogy jobb a gyűlölettel rombolni — ami nyilvánvalóan destruktív és rossz —, mint a szeretettel kárt okozni, ami igazából alkotó. Nem próbálkozik szeretni, hogy elkerülje a szeretet kockázatát, biztosabbnak tűnik gyűlölni, ezáltal megmarad az látszat, hogy a szeretet (ha retencióban is, de) örök.

ÉRETLEN MORÁLIS KAPCSOLAT: DEPENDENS ERKÖLCSISÉG

Ez a kapcsolat a gyermeki lelkiismereten alapul, a lelkiismeret viszont a félelemre épül. A gyermek keresi a biztonságot, amit mások jóváhagyása, helyeslése jelent. Közben feladja eredeti szeretet-szükségleteit és támadó késztetéseit. A gyermek fél libidinális vágyainak helytelenítésétől.

ÉRETLEN MORÁLIS KAPCSOLAT: AGRESSZÍV ERKÖLCSISÉG

A gyermek mások szeretet iránti vágyait és erőszakos késztetéseit egyaránt elítéli, helyteleníti.

Bár e kapcsolatok és minták felfoghatók úgy, mint a személyiség alakulásának bizonyos állomásai, valójában azonban egyidejűen és ki nem bogozzható módon vannak jelen az érzelmi reakciók áramlásában. Van azonban a fentiek közül egy, amely a személyiséget leginkább jellemzi. A fejlődés későbbi időszakában a centrális ego a fentebb említett „állábat” visszavonja, megszabadul a kapcsolata a tudattalanban lévő libidinális és anti-libidinális egóval. Így a gyermeki függőség tudata elveszíti kapcsolatát a tudatos egóval, de tudattalan belső dinamikája nem marad következmények nélkül. A személyiség, mely több-kevesebb mértékű tudattalannal (gyermeki függőséggel) rendelkezik, nem pusztán a külvilág eseményeire reagál a központi egótól elvárható felnőtt módon. Cselekedeteit nagyban befolyásolja az a belső pszichikus valóság, amelynek dinamikájában folytatódik a gyermekkor infantil dependenciája. Lényeges befolyást jelentenek ezek az emocionális és impulzív források, amelyek kötöttek az éretlen tárgykapcsolatokhoz: a felnőtt kapcsolatokban kényszerítő erővel hatnak a gyermeki szükségletek, amik ugyan a belső realitás (endopszichikus struktúra) fogalmaiban nyilvánulnak meg, de a külső valóságban követelnek teret maguknak. A viselkedés, a vágyak, a hangulatok instabillá, megbízhatatlanná, változékonnyá, kritikussá, büntudatossá, ellenségessé, alázatossá válik (esetleg átfordulnak követelőzővé).

Az uralkodó gyermeknevelési minták azt eredményezik, hogy hasonló belsővé vált minták vannak az emberek többségében: a tudattalanban, a kultúrában. Ezek újra internalizálódnak, vissza a kultúrába és folytatódnak generációkról generációkra.

Értelmezésünk szerint a fairbairni modell szerint az emberi létezés háromdimenziós. A genetikai programot megvalósító biológiai lét zavartalan kibontakozása és megfelelő jó tárgykapcsolatok megléte esetén tagolódik az őseredeti ego, létrejön az a pszichikus működés, mely nem tartalmaz túlzottan sok tudattalant. Ebben az esetben mind a gondozói

környezet, mind a fejlődő személyiség morális döntésükben elkötelezték magukat a kooperáció, az alkalmazkodás mellett. Megtalálták azt a bibliai „keskeny utat”, amely elvezet az emberi lét Istennek tetsző megoldása felé. A libidinálisan és morálisan is érett személyiség jellemzője, hogy teljes mértékben felnőtt kapcsolatra képes érzelmileg egyenrangúak között — akiket a kölcsönösség, spontaneitás, kooperáció, egyéniségük megtartása, stabilitás fűz egybe — képes teljes mértékben felnőtt kapcsolatokat kiépíteni. A gyermeki függőséggel szemben ez az állapot az érett dependencia. E kapcsolatban is függenek a felek egymástól, hiszen az alapaxióma értelmében a libidó permanens tárgykereső tendenciával rendelkezik, azonban a függés nem jelent kényszert a kapcsolat jellegének megváltoztatására. E ponton érthető meg, hogyan oldja fel Fairbairn a pszichológiát a morálban, és hogyan válik a személyiség patológiája értelmezhetővé a moralitás hiányában. A biológiai és pszichológiai létmód értelmezésünk szerint a következőképpen bővíthető ki a metafizikai létmóddal.

Amennyiben az objektkapcsolatok jók voltak, a kapcsolatban részt vevők morális értelemben helyesen döntöttek. A „keskeny úton” haladva megfeleltek egy kategorikus imperatívusznak a jó és a rossz ellenpólusai között. Közel jártak a jóhoz és sikeresen kerültek el azokat a bűnöket, melyek a tárgykapcsolati szituációban a morálisan helytelen döntések következtében jönnek létre. A bűn Fairbairn elgondolásai szerint megfeleltethető az infantil dependencia tudattalanba szorult dinamizáló erejének, és a vázolt mechanizmus alapján adódik generációról generációra. (Kategorikus imperatívuszon a Fairbairn hermeneutikai értelmezése nyomán adódó erkölcsi parancsot értjük. Követve Fairbairn logikáját, a jó és a rossz permanens harcában mindaz, ami a jó megvalósulását szolgálja vagy teológiai értelemben az Isten országa felé mutat, az egyezik a kategorikus imperatívusz szellemével, a gonosz pedig ellentmond annak. A feltétlen erkölcsi parancsnak nem megfelelő viselkedés a személyközi kapcsolatok résztvevőiben a tudattalan növekedését segíti elő.)

A szopás helyzetén bemutatva a bűn keletkezését és továbbadódását, legalább két változat lehetséges.

1.) Az anya a tudattalanjában munkáló infantil dependencia (állandóan követelődő és visszautasított, kielégületlen gyermeki vágyai) miatt nem képes saját gyermekének elsődleges szükségleteit felismerni, ezért rossz tárggyá válik. A gyermek belsővé teszi az anya rossz objekt vonatkozását, ezzel kialakul a gyermeki tudattalan. Természetesen a lehasadó ego-részek mértékét illetően fokozatokat tételezhetünk fel: vannak kevésbé rossz anyák, de elképzelhetünk olyan gyermeki szocializációt is, melynek során a gyermeki egónak szélsőséges elutasításával, nyílt agresszióval kell megküzdenie, és nincs egyáltalán a környezeté-

ben bármely minőségében jelenlévő személy, aki számára a jó tárgy lehetne. Ezesetben a sorozatos splitting mechanizmusok nyomán a tudattalanba szorult ego-részek miatt a centrális ego nem képes ellátni funkcióját. A mindennapi tevékenység lebonyolításához, a hétköznapi kapcsolatok fenntartásához sem elegendő a megmaradt energia. Ekkor áll előttünk a szizofrén pszichózis, az elmezavar képe.

2.) A gyermek oldaláról vizsgálva a bűn geneziséét az anya—gyermek kapcsolatban: a gyermek, ha kezdetben még elemi szinten is, de dönthet. Elfogadja a kategorikus imperatívusznak az anya által közvetített valóságát, és ekkor hajlandó az anyai visszajelzéseknek megfelelően korrigálni cselekvését, akcióit. Ha morális döntése nem megfelelő, nem fogadja el magára nézve kötelező érvényűnek az erkölcsi parancsot, úgy a kapcsolat ugyancsak a bűn irányába sodródik. Szólnunk kell itt egy harmadik lehetőségéről is, hiszen a valósághoz ez áll közelebb. Az anyai tudattalanban folyamatosan működő infantil dependencia és a gyermeki morális engedetlenség egymást felfokozó hatásáról van szó. Önmagát erősítő kör keletkezhet akkor, ha a kapcsolatban részt vevő partnerek a másik erkölcsi paranccsal ellentétes szellemű cselekedetére „elcsábulnak” és önmaguk is a bűnös útra lépnek. Feltételezésünk szerint a kellően jó tárgy mintegy átmenetiség az abszolút jó és végső jó, Isten felé. Funkciója, hogy közvetítsen a gyermek és Isten között. A gyermek felismeri a jó tárgy istenarcúságát, és félreismerhetetlenül azonosítja azt, akivel jó objektkapcsolat létesíthető anélkül, hogy az én védekezését szolgáló splitting és tudattalan létrejönne. Olyan kapcsolat jön itt létre amiben Isten szeretetét közvetítő és teljes elfogadást garantáló, ugyanakkor a kategorikus imperatívuszt képviselő személy a saját jogon való létezés felelősségére és konkrét teendőire figyelmezteti az egyént, amivel az azonosul is.

A fentiek fényében érthető meg a pszichoterápia fairbairni ideológiája is. A pszichopatológia lényege a fairbairni személyiségfelfogás szerint az, hogy az egységes egóról ego-részek (szub-egók) hasadnak le és kerülnek a tudattalanba. Az intrapszichikus valóságnak nevezett belső dramatikus helyzet szociológiai következményekkel is bír. Ugyanis Fairbairn elképzelése szerint a fentebb felsorolt kapcsolati típusok valamelyikének szintjén rögzült személyiség a belső dráma (az anti-libidinális ego és libidinális ego között folyó belső harc) következtében a külső realitás helyzetei közül hajlamos lesz olyan kapcsolatokat választani, melyek valamilyen módon korrespondeálnak a saját infantil dependenciáját okozó és megtestesítő eredeti helyzettel. Arra valami módon „rácsengenek”. Tehát, ha egy erősen elutasító szülőfigura rossz tárgy aspektusa nyomán kialakul a tudattalanban a szadisztikus anti-libidinális ego, akkor az infantil dependencia következtében a személy a felnőttkorban is hajlamos lesz olyan kapcsolatokat választani, ahol nagyobb valószínűséggel tölt be majd elutasított, üldözött szerepet. Vagy éppen fordítva: a perzisztáló gyer-

meki szükségletek arra teszik hajlamossá, hogy kapcsolataiban üldöző, elutasító szerepet töltsön be másokkal szemben.

Talán érzékelhető, hogy a patológia (a morális deficit, vagyis a bűn) ilyen értelmezése alapján a neurotikus állapotokat igen elterjedtnek kell feltételezni az emberi kapcsolatokban. A terápia a bűn továbbadásával ellentétes irányú folyamat. Visszaveszi a lehasadt ego-részleteket a centrális egóba, megszünteti az intrapszichikus valóságot, ezáltal a sub-egók által kötött energiák is reintegrálódnak a személyiség központi részébe. A terápia záloga a hiteles személyiséggel rendelkező terapeuta, akinek legfontosabb szerepe, hogy jó tárgyként funkcionáljon a terápiás kapcsolatban. Olyan valakiként, akire a beteg nem tudott szert tenni a megfelelő időben, vagy akit rossz morális választása következtében elutasított. A terápiás kapcsolat fő nehézségei közé tartozik, hogy a neurotikus személyiség a tudattalanjában zajló dráma főszereplőit (exciting object, rejecting object) kivetíti a terapeutára, akinek első feladata, hogy ellenálló legyen, élje túl e projekciókat. Másrészt minthogy a terápia és a tárgykapcsolati analízis során a felszabaduló és tudatba kerülő rossz tárgy aspektusok megismerése, azonosítása történik, a tudattalan e „szörnyeivel” szemben a terapeutának szilárd, valódi biztonságot nyújtó kapcsolatot kell kialakítania. A terápia rámutat azokra a helyzetekre, melyek a bűn továbbadását eredményezték, rámutat a rossz tárgy vonatkozásokra, s elemzi a bűn (a tudattalan) létrejöttének mechanizmusát. A sikeres terápia, az ego-energiák visszavétele nyomán kiteljesedhet az emberi létezés harmadik dimenziója, a metafizikai síkú létezés. A terapeuta (vagy az eredeti jó objekt) képviseli a kategorikus imperatívuszt, istenarcúságával túlmutat a pszichológiai valóságon. A terápia folyamán, vagy inkább a terápia végére a pszichés működés összefüggései a morális törvények összefüggéseibe ágyazódnak be. A patológia (a bűn) útjának megszakadása a morális cselekvés kezdete. A fairbairni elmélet vázlatos ismertetése után két dolog kívánczik kiemelésre jelen tanulmány témájának szempontjából:

1. A pszichopatológia morális deficitként történő értelmezése a bűnt, a bűn fogalmát messze tágabb értelemben használja, mint a freudi pszichoanalízis. A bűn nem azonos a gyermekén történt szexuális és fizikai visszaéléssel (jóllehet ezek is bűnök), de bűnnek számít minden olyan történés a legelső tárgykapcsolatokban, melynek szelleme ellentétes a kategorikus imperatívusszal.

2. A 20. sz. pszichológiájában Fairbairn alighanem egyedülálló gondolkodó azzal a törekvéssel, hogy a morális fejlődést a legkorábbi ontogenetikus fázisban (messze az ödipális szakasz előtt) indítja, sőt (valószínűleg elméleti-teológiai megfontolások alapján) eleve adottnak veszi a morális döntésképeséget. Ebből következően feltételezhetjük,

hogy a tárgykapcsolatok rendszerében már a premorális stádium korai orális szakaszában is jelen van a diffúz büntudati szorongás.

A MORÁLIS-LOGIKAI ÉS AZ EMPIRIKUS PSZICHOLÓGIAI ÉRTELMEZÉS ELLENTMONDÁSAI

Tanulmányunknak ezen a pontján érdemes még egyszer felhívunk az olvasó figyelmét, hogy a bűn tárgyalásakor csupán ürügyként használjuk a child-abuse fogalmát. A primer-objekt kapcsolatokat a külső szemlélő és a résztvevők számára sem észrevehető módon át meg átszövi a bűn szövete. Bátran kérdezhetné az olvasó, hogyan tudnánk megadni ezek után a bűn definícióját? Fairbairn elméletének relevanciáját elfogadva, bűnnek tekinthető minden olyan pszichológiai következményekkel járó történés, amely ego-splitting mechanizmusok révén a tudattalan gyarapodásához vezet. Bűnről beszélni természetesen csak abban a vonatkoztatási keretben érdemes, amelyben a referenciát a vázolt szellemi szint jelenti. Ezt feltételezve ugyanis az olvasó számára nem lesz meglepő azt állítani, hogy a bűn feltárása nyomán az tárgykapcsolatokban a korrekció lehetősége, míg a metafizikai szférában a harmadik dimenzió távlatos megtagasztalása adódik. Értelmezésünk szerint így válik teljessé a fairbairni emberkép: a fejlődés biológiai szintű megalapozása a pszichológiai struktúra kialakulásához vezet, amely pedig a megfelelő közvetítő tárgyak segítségével átoltódik a morális-logikai (vagy inkább spirituális) harmadik dimenzióba. A kategorikus imperatívusz nem azonos a tiltó szabályok rendszerével, hanem magában foglalja azt a két mozzanatot, amelyet pszichológiai szinten úgy jelöltünk meg, mint a feltétel nélküli elfogadás és a saját jogon való létezés „kemény realitáson” nyugvó attitűdjét. Ha a spirituális szint terminológiájában akarunk fogalmazni, akkor a bibliai szellemben azt mondhatjuk, hogy az erkölcsi parancs Istennel való élő kapcsolatban tölti be valódi funkcióját. A fairbairni pszichoterápia is ezt az ideológiát hordozza a pszichológiai szintre vetítve. A terapeuta egyrészt a beteget projekcióival együtt fogadja el feltétel nélkül, de egyben követelményeket állít elé. A követelmény nem más, mint hogy az adott regressziós fázisban morális döntésképesége birtokában jól válaszson. Ezen azt értjük, hogy a beteg cselekedetei nem alapulhatnak többé olyan mechanizmusokon, amelyek az elfojtott rossz tárgyak belső dinamikáját követik.

A gyermekeken történt visszaélést övező légkör és dinamika a primer tárgykapcsolatok kisiklásaiban, rossz morális döntéseiben alapozódik meg. A vérfertőző kapcsolat a Biblia értelmezése szerint az Isten által teremtetett rendet, a házasság szentségét támadja meg. A működésképtelen család Istentől elrugaszzkodott, neki háttafordító emberpár műve. A házaspár sokszor nem látható, egymás ellen és így Isten ellen való lázadásának égbekiáltó gyümölcse a vérfertőző kapcsolat. A bűn egyetlen metaforában, a szexuális, illetve fizikai abúzusban mutatja meg lényegét: a gyilkos indulatot. A diszfunkcionális családban az Istennel való egység s így a szerető közösség hiányát a tabu titkot parancsoló kényszere pótolja, s teremti meg az összetartozás feltételét.¹

A tabu megakadályozza az érintetteket abban, hogy a bűnnel szembe fordulhassanak. A tabu így nemhogy védi az embert, hanem lelkileg gúzsba köti és bibliai értelemben kárhozatba (a bűntudat következményes tüneteibe) taszítja. A pszichológia és a morális viszonyulás ellentéte éppen abban áll, hogy a pszichológia kompetenciáját néha az is meghaladja, hogy észrevegye a kialakult tényállást, míg a fairbairni elmélet lehetőséget ad arra, hogy a bűn nyomába eredhessünk.

Az ismertett cikkek, tanulmányok adatai alapján meggyőződhattunk arról, hogy az inceszt kapcsolat, a gyermekkori abúzus valóban nem csak a fantázia terméke. Széles körben elterjedt jelenség, amely komoly mentálhigiénés következményekkel jár és súlyosan patológizáló tényezőként működik számos család életében. MASSONnak (1986) igaza van tehát akkor, amikor elmarasztalja Freudot abban, hogy engedve a korabeli szakmai kritikának, visszavonta csábításelméletének azt a részét, ami az abúzus tényleges bekövetkezésére vonatkozott s a kérdést teljes egészében áthelyezte a fantázia világába. Megállapíthatjuk, hogy ezzel a lépésével —

¹ Az inceszt a házasságtestet támadja meg, hiszen elszakítja egymástól az Isten által egybeszerkesztett emberpárt. („Annakokáért elhagyja ember atyját és anyját, és ragaszkodik az ő feleségéhez és lesznek egy testté.” Ef. 5,31.) Olyan emberi viszonyokat eredményez, amiben a szexualitás a lélekgyilkosság eszközüvé lesz. Az apa-lánya kapcsolat résztvevőit megfosztja az Isten előtti házasság lehetőségétől. Úgy látjuk, hogy az eredeti csábításelmélet kérdésköréhez kapcsolódik mindaz, amit a mai családoknál tapasztalható emocionális incesztusnak nevezhetnénk: amikor az apa a lányát érzelmileg a felesége, a társa fölé helyezi („szerelmes a lányába”) és az anya, ha fiával alkot ilyen szoros érzelmi duáluniót („isteníti a fiát”), amelynek végső célja a férfi tekintélyének az aláásása. Ide tartoznak azok az esetek is, amikor a szülő és az azonos nemű gyerek között jön létre indokolatlanul szoros érzelmi kapcsolat. Mindegyik esetben a Biblia parancsának való egyértelmű engedetlenséget regisztrálhatjuk: „Hanem azért ti is egyen-egyen, ki-ki az ő feleségét úgy szeresse, mint önmagát, az asszony pedig meglássa, hogy félje férjét.” Ef. 5,32.

meglehet, nem volt szándéka — elterelte a figyelmet a valóságosan bekövetkezett események hatásának kutatásáról. GANZARAIN és BUCHELE (1986) szerint a szakemberek még ma is gyakran hitetlenkedve hallgatják a páciensek incesztus-élményeit. Ez azért lehet, mivel sokan változatlanul félreértelmezik Freud elméletét. Ő ugyanis elismeri, hogy gyermekkorban gyakran valóban történik csábítás, és ez megzavarja a természetes fejlődési folyamatot. Freud többségében azonban nem incesztusról, hanem csábításról ír, és az ezzel kapcsolatos legfontosabb, a belső pszichés valóságra vonatkozó — felfedezése: a *fantáziaélet*, ami jóval szélesebb betegkör számára nyújt magyarázóerőt, mint az inceszt áldozatoké. Ez a hangsúlyeltolódás okozhatta a félreértést. A tényleges incesztus és az incesztus fantázia nem zárják ki egymást, mindkettő létezhet.¹ Freud a csábítás tényére (abúzus) helyezte elméletében a hangsúlyt, nem a következtében kialakult inceszt kapcsolatra. Az esemény és a kapcsolat közötti éles különbségtétel elmaradása szerintünk összemos minőségében és kihatásában merőben eltérő jelenségeket. Nevezetesen, megmaradhat az abúzus a fantázia és a valóság határmezsgyéjén történő eseménynek (fizikailag esetleg pettingszerű közeledés) gazdagon átszőtt szimbolikus világban (mese), ami a gyermek számára természetes, és amiben a bűn bocsánatos még. Az itt megjelenő képzetek a tudat kontrollja alatt állanak, s olyan következményekkel a gyermeknek nem kell számolnia, mint mikor az események valóban megtörténnek, fizikálisan is. De lehet az abúzus valóságos is, ha a fantázia és a valóság köztes mezsgyéjéről a felnőtt az eseményeket továbbviszi, ekkor a gyermekben megfog a bűn és annak tudata. Atéli azt, hogy önmaga már képtelen az eseményeket kontrollálni, visszafordítani, miként arra a fantáziában képes. A gyermek a csábítás során a felnőttel olyan közös fantáziavilágba (irrealitásba) kerül, ami a tabu tiltó parancsa miatt soha nem válhat valósággá. Ezt a felnőtt tudja, a gyermek pedig érzi, s a felnőttnek éppen ezért kiszolgáltatott. A gyermek számára a fantázia és a valóság felcserélhetősége természetes állapot, legtöbbet a kettő határmezsgyéjén tartózkodik. Az életfolyamatok visszafordíthatatlanságának legszélsőségesebb és legkegyetlenebb megtapasztaltatása — a gyermekgyilkosságot nem számítva — az inceszt kapcsolat. A felnőttet a valóság (a tabu tilalma és végső soron Isten) ellen való lázadás, a valóság visszafordíthatatlanságából való menekülés teszi hajlamossá egy olyan kapcsolat felvételére, amely közös bűnbe kényszeríti őt saját gyermekével. Vissza igyekszik térni a fantázia és a valóság határmezsgyéjére, elbújni igyekszik Isten elől. Ellentétes motiváció készíti tehát a csábításban, mint a gyermekét. Az egyikőjük a visszafordíthatatlan valóságot (halál) kívánja

1 Amikor valódi incesztus okoz problémát az egyénnek, a terapeutát megzavarhatják a páciens konfliktusos érzései, ami elviselhetetlenné válik a terápiában s ezért kérdésessé teheti az incesztus valódiságát — írja Ganzarain és Buchele (1986).

a fantázia hangsúlyával megtapasztalni, míg a másikuk a visszavonhatatlanságból kíván menekülni a fantáziaéletbe (ahol nincs ítélet, nincs felelősségrevonás). Ez utóbbi fenntartását szolgálja a bűnvallástól való félelem, s a gyermek direkt vagy indirekt fenyegetése a fizikai bántalmazással.

A tényleges abúzus, a valóságban megtörtént incestus gyökereiben változtatja meg a helyzetet a résztvevők pszichodinamikájában. Amíg a dolog a fantázia és a valóság átmeneti övezetében mozog, „csak” pszichés valósággal van dolgunk (ide tartozik az ún. „érzelmi abúzus”), s ezért érvényes rá — még a felnőtt esetében is — a visszafordíthatóság törvénye. Ellenben a tényleges visszaélés patológiás viszonyt teremt a családon belül, morális értelemben is. Hiszen akár kívánták, akár nem, a résztvevők közös bűnbe kényszerülnek, mely titkának őrzése, a keletkező feszültség és bűntudat újra és újra összekényszeríti a cselekmény ismételt elkövetésére őket.

Megítélésünk szerint az okok keresésében is félrevezető az az incest jelenséggel kapcsolatos eredeti freudi nézet, miszerint itt valamilyen tabu által súlyosan tiltott szexuális késztetésről van szó, amely elfojtása vezet neurotikus tünetekhez. Freud gondolatmenetében központi jelentősége van az incest kapcsolatra serkentő ösztönnek, libidinális váagnak, amely az áldozatot valójában kihívó résztvevővé teszi. Koncepcionálisan Freud ebben a mozzanatban ragadja meg — egy konkrét jelenséggel kapcsolatban — a tabu tiltásának való engedetlenség, a cenzoriális parancs megszegésének pszichodinamikai jelentőségét.¹ Már a csábításelmélet magában rejtja a későbbi Oedipusz-komplexus revelációját. Freud nyilvánvalóan a szexualitást tekintette olyan ösztönző erőnek, amely a résztvevőket arra készítette, hogy ezt a tabut megszegjék. A különböző szerzők szerint azonban egyáltalában nem olyan bizonyos a tabu megszegése iránti vágy. SHAPIRO (1980) szerint a legtöbb ember nem vágyik rá, nincs annak ösztönalapja (WHITE, FARRACUTI, 1967). Mi is úgy látjuk, hogy itt valami másról van szó. Nem lehet ugyanis egységesen magyarázni a tabu átlépésének kényszerét, ha a családdinamikai helyzetből, a szocio-ökonomiai állapotokból, a pszichopatológiai helyzetből vagy a szexuális késztetésből indulunk ki (WESTERLUND, 1984). Nem lehet a fizikai abúzus elkövetését sem szexuális indítékokkal magyarázni.

E helyütt hajlunk arra a nézetre, hogy a szexuális abúzus, illetve az incest kapcsolat — mint minden abúzus — valójában a résztvevők bűnös élethelyzetének, tisztátalan kapcsolati rendszerének a markáns kifejezése, olyan tünet, amely fókuszálja az ember eredendő bűnös állapotát s an-

¹ Vesd össze a Biblia parancsolataival és a vérfertőzést elkövetőkre vonatkozó szigorú büntetések tartalmával!

nak képtelenségét, hogy e bűntől megszabaduljon saját maga. Az inceszt mind az elkövető, mind az áldozat részéről olyan lépés, amelyben kifejezi és elmélyíti, visszafordíthatatlanná teszi annak beismerését, hogy *morálisan elveszett*, erkölcsileg halott állapotban van. Szerintünk ezért is áll olyan közel a gyermekgyilkossághoz társadalmi megítélése, s a tabu (és a Biblia büntető parancsolatai) ezért olyan fenyegető és kemény konzekvenciákat tartalmazó. Az inceszt elkövetése a morális halál, hiszen benne az egyén minden szentnek tartott dolgot megbecstelenít, hogy nyilvánvalóvá váljon bűnös mivolta. A nyilvánvalóvá válás azonban csupán egy zárt közösségben (ROBINSON, 1984), az elkövető, az áldozat és az asszisztáló harmadik közösségében lesz jelen. A tabu olyannyira erős, hogy csapdába zárja a résztvevőket, kifelé feltárhatatlanná teszi, hogy elvesztett állapotban van az elkövető és az áldozat.

HIPOTÉZIS A CSÁBÍTÁSELMÉLET REVIDEÁLT ÉRVÉNYESSÉGÉRE VONATKOZÓAN

A) Freud a későbbi patológia kialakulását megalapozó élettörténeti eseményt az ödipális szituációhoz köti. Ezzel ellentétben a mi véleményünk az, hogy nem egy konkrét szituációról van szó, és már a fejlődés legkorábbi fázisaitól kezdődően megalapozást nyer a későbbi patológia.

B) Freudnál a patológia alapjául szolgáló pszichés történések a szexuális szférára vonatkoztatottak. Ezzel szemben — egyetértve Fairbairnnel — szerintünk a morális elégtelenség alapozza meg a patológiát. A bűn sokkal szélesebb értelmű, mintsem hogy korlátozhatnánk a szexuális vagy a fizikai abúzus jelenségeire.

C) Freud azzal, hogy visszavonta csábítási elméletét és elvégezte az önanalízisét, személyes tudattalanját önmaga által teremtettk erkölcsi ítéltőszék elé vitte.

D) Freud azzal, hogy a szexuális szférába transzponálja a patológia okát (a bűnt), indokolatlanul és beláthatatlan következményekkel járó módon szűkíti a betegségek etiológiáját.

Az A, B, C és a D pontokban megfogalmazott gondolatok alapján az olvasó magyarázatot találhat arra, hogy miért nem nyugszik meg a csábításelmélet körüli vita. Valószínűleg azért, mert nem jó helyen keresik a válaszokat.

JEGYZET

Az angol neopszichoanalitikus irányzat gondolkodója. Teológus, orvos, filozófus (1890–1964). Dr. Ernst Connelnél részesült pszichoanalitikus kiképzésben, meghatározó volt számára Melanie Klein elmélete a lélek korai strukturálódásáról, különösképpen az internalizált tárgy fogalma vezette Fairbairnt egyéni utakra a pszichoanalízisen belül. Schizoid személyiségstruktúrájú betegek analízise nyomán a 40-es évek végére született meg elméleti állásfoglalása: Freud libidóelméletét a személyiség fejlődési elméletével kell helyettesíteni, a tapasztalat nélkül kialakított egostruktúrán alapuló működést pedig tényekkel. Renegátnak számító nézetei miatt pszichiáterként és pszichoanalitikusként is elszigetelődött, torzóban maradt munkásságára tudomásunk szerint nem épült szervezett tudományos iskola. Főbb műveinek jegyzékét közöljük itt.

Fairbairn, W. R. D.: *An Object-Relations Theory of the Personality*, Basic Books New York, 1952.

Fairbairn, W. R. D.: *Observations on the Nature of Hysterical States*. *British Journal of Medical Psychology*, 1954, 27, 105–125.

Fairbairn, W. R. D.: *On the Nature and Aims of Psychoanalytical Treatment*. *International Journal of Psychoanalysis*, 1958, 39, 374–385.

Fairbairn elméletének részletes értékelésével kapcsolatban lásd:

Guntrip, Harry: *Personality Structure and human Interaction. The Developing Synthesis of Psychodynamic Theory*, Hogarth, London 1961.

Guntrip, Harry: *A study of Fairbairn's Theory of Schizoid Reactions*, *British Journal of Medical Psychology*, 1952. Vol. 25, pp. 86–103.

IRODALOM

GANZARAIN, R. and BUCHELE, B., 1986, Countertransference When Incest Is the Problem, *International Journal of Group Psychotherapy*, Vol. 36, Number 4, October 1986, 549–566.

MASSON, J. M., 1984, The Assault on Truth, Freud's Suppression of the Seduction Theory, Farrar, Straus and Giroux, 1984, 308.

ROBINSON, L., 1982, Nursing therapy of an incest victim, *Issues in Mental Health Nursing*, 4, 331–342, 1982.

SHAPIRO, J., 1980, Incestuous Sheets, *Psychology Today*, October, 1980, 110–119.

WESTERLUND, E., 1984, Counseling Women with Histories of Incest, *Women and Therapy*, Vol. 2 (4), Winter 1983, The Haworth Press, Inc. 17–31.